

Historische Kring Zuidhorn

2e jaargang nr.1 juli 2012

Programma lezingen
seizoen 2012 / 2013 op blz. 4

losse nummers
€ 2,50

Contactblad van de Historische Kring Zuidhorn

2^e jaargang nr,1 juli 2012

Bestuur van de HKZ

Voorzitter *G.J.Bosma*

Secretaris *E.Mobach-Visser* secretarishkz@gmail.com

Penningm. *P.Jonkman*

Overige leden *A.W. Teelken, W. Renkema, G. van Agteren-Birza*

Archief *W. Renkema.* Het archief bevindt zich in het gemeentehuis

Website *www.historischekringzuidhorn.nl*

Redactie

Nico Attema

Piet Hemus

Wiebe Renkema

Greetje Teelken

Boukje Vrolijk

Inhoud

Van de redactie.....	blz. 3
Programma lezingen seizoen 2012-2013.....	blz. 4
Café Centraal en het winkeltje van zus de Groot.....	blz. 5
Nooit te oud om te leren fietsen	blz. 13
De familie Wieringa aan de Langestraat	blz. 15
Berend	blz. 21
Jan de Jong Verhuizingen	blz. 25
Drukkerij Hekkema verhuist naar de Boslaan.....	blz. 32
Op zoek naar voorwerpen uit de Hanckemaborg.....	blz. 34

Foto omslag : Jan de Jong, van verhuisbedrijf de Jong, staat naast de in 1946 gekochte Studebaker.

Op de treeplank een nog onbekende (buur)jongen

Van de redactie

We hebben weer met veel enthousiasme aan dit nummer gewerkt. Niet in de laatste plaats omdat het aantal lezers gestaag toeneemt. Behalve bij de leden van de Historische Kring komt ons blad ook steeds meer terecht bij belangstellende lezers die een nummer via de losse verkoop bemachtigen. Zo lang de voorraad strekt kunnen zij terecht bij groenteboer van Esch in Noordhorn, en in Zuidhorn bij boekhandel Schoelier.

In dit nummer schenken wij aandacht aan een tweetal families dat hier gedurende meerdere generaties woonde en werkte en waarvan de activiteiten vele decennia lang medebepalend waren voor het economische gezicht van de vroegere gemeente.

Door het verhaal van Harm Otter komen oude situaties en gebeurtenissen in Enumatil en Zuidhorn weer tot leven. Hetzelfde geldt voor de herinneringen van Metty Heij Epema aan haar dorpsgenoot Berend Bos een man die op zijn eigen manier jarenlang het straatbeeld in Zuidhorn mee bepaalde.

De museale verzameling en de verhalen van Koos Birza vormen een rijke bron van informatie over de activiteiten van de gelijknamige firma in vroeger dagen. Deze keer een bijdrage over de fietslessen die men in ooit gaf aan potentiële kopers van een fiets.

Voorts schenken we aandacht aan een komende verandering in het historisch gegroeide straatbeeld: De panden van de firma Hekkema aan de Frankrijkerlaan en de Boslaan zullen binnenkort worden afgebroken.

Tot slot heten wij twee nieuwe redactieleden welkom: Greetje Teelken en Baukje Vrolijk. Hun deskundige inbreng zal ongetwijfeld een positieve invloed hebben op de kwaliteit van ons blad.

Nico Attema

Dinsdag 25 september 2012

Dörpsstee, Noordhorn

Dhr. Jan Geersing zal aan de hand van beeldmateriaal spreken over de historie en bewoners van de **Piloersemaborg** (ook wel Hamsterborg) te Den Ham.

Jan Geersing, classicus, is 18 jaar voorzitter geweest van de 'Wierenga van Hamsterborg Stichting' en woonachtig in Zuidhorn.

Dinsdag 13 november 2012

Zalencentrum Balk, Zuidhorn

Prof. Dr. Dick de Boer zal een lezing geven over zijn succesvolle boek '**Emo's reis**'. De auteur heeft deze reis afgelegd en beschreven, die abt Emo acht eeuwen geleden maakte van zijn klooster Wittewierum naar de paus in Rome.

Dinsdag 8 januari 2013

Zalencentrum Balk, Zuidhorn

Dhr. Kor Holstein zal spreken over **restauranties van monumenten in de provincie Groningen**, waarbij in het bijzonder aandacht zal worden besteed aan monumenten in het Westerkwartier. Holstein, bouwkundig ingenieur, heeft een eigen bureau dat zeer aansprekende restauratieprojecten heeft gerealiseerd, zowel van bedrijfsgebouwen, kerken als villa's, waaronder in Noordhorn en Zuidhorn.

Woensdag 27 februari 2013

Zalencentrum Balk, Zuidhorn

Hylke Speerstra. Op de gezamenlijke avond met de culturele vereniging 't Nut Zuidhorn, komt deze Friese schrijver een lezing geven over de door hem geschreven boeken. Nadere informatie volgt.

Dinsdag 23 april 2013

Zalencentrum Balk, Zuidhorn

Dr. Jan van den Broek zal een lezing geven over het thema '**Zuidhorn en het water**'. Van den Broek studeerde klassieke talen en filosofie en is jarenlang werkzaam geweest bij de Groninger Archieven. Onlangs verscheen zijn boek 'Een kronkelend verhaal. Nieuw licht op de oude Hunze.' Van den Broek zal met name aandacht schenken aan de waterlopen bij Brittil, Noordhorn en Zuidhorn.

De aanvang van alle lezingen is 20.00 uur.

Leden van de Historische Kring Zuidhorn en de Streekhistorische Vereniging Aeldekerka hebben gratis toegang tot de lezingen. Niet-leden betalen 3 euro.

Café Centraal en het winkeltje van 'zus' de Groot in Zuidhorn

Halteplaatsen in het leven van Harm Otter

Inleiding

Op zoek naar feiten en verhalen over het Zuidhorn van toen belandde ik vorig jaar bij de toen 87 jarige Harm Otter. Die kwam in 1949 naar Zuidhorn omdat hij, op papier althans, de nieuwe eigenaar werd van het toenmalige Café Centraal. Aanvankelijk ging het mij toen vooral om gegevens en anekdotes die betrekking hadden op dit in 1986 afgebroken café, dat tot 1953 op zijn naam stond. Maar als gevolg onze gesprekken en na het bekijken van allerlei oude foto's veranderde het verhaal van karakter en kreeg het zijn huidige vorm.

1914 Het dan nog nieuwe Café Centraal van Hendrik Lijfering op de hoek van Nieuwstraat en Hoofdstraat. Een veranda was in die in die jaren een gebruikelijke aanbouw van horecagelegenheden. Deze moet ergens in de 50er jaren afgebroken zijn. Misschien omdat de Hoofdstraat verbreed werd, misschien ook omdat hij bouwvallig was. In 1986 werd het café afgebroken. Architect Bakema liet daarna het huidige pand bouwen. Aan de Nieuwstraatzijde had hij zijn bureau, nu de bakkerswinkel van Leistra. De familie Bakema betrok de boven de kantoren gelegen woning.

Brand in de Tolberter Petten

Harm, zie foto, werd geboren in 't Kret, een buurtschap in de Tolberter Petten. Toen was het een waterrijk gebied tussen Tolbert en Oldekerk. Daar in het lage natte land verdiende zijn vader Eile de kost voor zijn tienkoppige gezin met palingvissen en rietsnijden. Maar ook met het winnen van baggelturf en de verkoop van kippeneieren. Rond 1932 kwam er een einde aan deze bestaansmogelijkheid, omdat men besloten had het gebied droog te leggen. Eén en ander gebeurde in het kader van de werkverschaffing.

In datzelfde jaar openbaarde zich bij Eile een ernstige ziekte. De tbc, waaraan hij leed, was bij ontdekking al in een vergevorderd stadium en hij overleed nog in datzelfde jaar na een kort ziekbed. De noodzakelijk geworden verhuizing van de familie naar Enumatil werd acuut toen het huis aan het Kret door onachtzaamheid afbrandde.

Waarschijnlijk doordat de stormlantaarn in de ton met brandbare taan was gekieperd. In die ton werden de palingfuiken bewaard. Het was februari en het vror hoorlijk. Harms oudste broer rende op blote voeten over het ijs naar het dichtstbijzijnde adres waar de brandweer gewaarschuwd werd. Tegen de tijd dat die arriveerde, was er van het huisje weinig meer over. Moeder en kinderen konden slechts het vege lijf redden. Kleding, huisraad en persoonlijke eigendommen, alles werd door de vlammen verteerd. In hun nieuwe woonplaats

Enumatil werden ze opgevangen in een schuur waar ze de eerste nachten in het hooi sliepen. Daarna betrok het vaderloze gezin één van de vier woningen, die net buiten het dorp aan de weg naar Leek stonden.

DE DROOGLEGGING DER TOLBERTER PETTEN.

Groote visschen gevangen.
(Van onzen correspondent).

Nu de Tolberter Petten vanwege de werkverschaffing meer en meer worden drooggelgd komt aan het licht, dat in die wateren zich veel visch ophoudt. Een der oudste bewoners van 't Kret n.l. de voormalige caféhouder en visscher de heer Jacob Kats, wel bekend bij de visschers vertelde vroeger reeds, dat visschen van groote afmetingen in de Petten zich ophielden — dat hij die gezien en gemerkt had en hem door de netten waren geschoten. De verhalen, meende men, waren zeer aangedikt in visscherslatijn doch nu blijkt, dat hij niet fantaseerde.

Gisteren werden n.l. door de gebr. Harm en Aart Otter na langen strijd 2 karpers gevangen van 20 en 22 pond. De eventueel aangebrachte merken op den rug waren echter verdwenen. Dit zijn de resultaten van het uitpoten van karper voor p.m. 20 jaar geleden.

Artikel uit het Nieuwsblad van het Noorden uit 1932, waarin melding werd gemaakt van de drooglegging van de Tolberter Petten en de éénmalige overvloedige visvangst waarmee die gepaard ging. Let op de achternamen van de betrokkenen. Allen zijn familie van Harm. De voormalig caféhouder Jacob Kats was zijn grootvader van moederskant. De gebr. Harm en Aart Otter waren ooms..

Enumatil

Moeder Otter en haar 8 kinderen belandden in 1933 niet toevallig in Enumatil. Want de oom van Harm, die ook nog eens getrouwd was met de zus van Harms moeder Nienke, had hier een café annex kruidenierswinkel. Deze oom had er belang bij dat de in zijn voortbestaan bedreigde openbare school, voldoende leerlingen hield. Door de komst van het kinderrijke gezin met 5 meisjes en 3 jongens werd de dreigende opheffing voorkomen. Toch werd de school aan het Hoendiep OZ enkele later toch gesloten omdat de ouders, waaronder ook Harms moeder, ontevreden waren over de onderwijskwaliteiten van meester Noorman. Daarom haalden ze hun kinderen van school. En zo kwam het dat Harm zijn laatste leerjaar op de christelijke school doorbracht.

De in 1935 opgeheven openbare lagere school aan het Hoendiep oz te Enumatil, die daarna een woonbestemming kreeg. Afgebroken in 1974 en in 1978 vervangen door vijf woningen

In 1936 ging hij naar de ULO in Leek. Lang hield hij het daar niet uit. In de tweede klas verliet hij die school om te gaan werken bij de overbuurman, boer Vink. Dat was een voor de hand liggende stap, omdat hij al vanaf zijn vroege jeugd kind aan huis was op de boerderij van het kinderloze echtpaar. In de loop van de jaren ontwikkelde hij zich tot een volleeerde kracht die vertrouwd was met alle werkzaamheden waaronder het melken met de hand. Dat laatste was trouwens niet zijn favoriete bezigheid. Maar in zomer van 1943 was het afgelopen. Hij werd toen door het arbeidsbureau alsnog naar Duitsland gestuurd.

Over zijn aangrijpende belevenissen, daar in de buurt van Güstrow, schreef Greetje Teelken een hoofdstuk in het boek 'Van bezetting tot bevrijding'.

Na de oorlog werkte Harm opnieuw tot 1947 bij boer Vink. In dat jaar kreeg hij van zijn aanstaande zwager de tip dat men bij Geubels 'in Stad' een medewerker voor het magazijn zocht. Harm solliciteerde en kreeg tot zijn verrassing de baan. Hij maakte regelmatig promotie, werd inkoper voor glas en serviezen en vloog met zijn baas naar diverse buitenlandse jaarbeurzen. Hij werkte 40 jaar bij de firma Geubels tot zijn pensionering in 1987.

Enumatil . Café Otter in 1925. In de deur staat Harm Otter de oom waarnaar Harm vernoemd is. Links op de fiets Hennie Otter een nichtje van hem. Het café bleef 3 generaties in de familie. Oom Harm werd opgevolgd door zoon Jacob en diens zoon Harm was de laatste uitbater. In 1990 werden kruidenierswinkel en café gesloten. Het interieur van dit schipperscafé is nog in originele staat en daarom beschermd cultuurbezit. Jammer genoeg is het niet toegankelijk voor bezoekers.

Eigenaar van Café Centraal

In 1949 bood de toenmalige eigenaar Veeninga zijn Café Centraal te koop aan en de weduwe Otter besloot, om welke reden dan ook, de zaak te kopen. Dat zij dochter was van een kastelein en dat haar zus en zwager ook een café hadden heeft daarbij ongetwijfeld een rol gespeeld. Het werd een enigszins

gecompliceerde deal waarbij Harms zus Lolkje en zwager Jacob Zeeman betrokken waren. Die twee woonden in Zuidhorn en zouden nu met moeder Otter en haar zoon Harm het café betrekken. Veeninga op zijn beurt kon dan in het huis van de familie Zeeman. Een belangrijke voorwaarde want de woningnood was groot in die jaren ! De uit Zuidhorn afkomstige schoonzoon Jacob wilde de familie doen geloven dat Veeninga het café alleen aan iemand uit Zuidhorn wilde verkopen. Zo probeerde hij te bereiken dat de zaak op zijn naam kwam. Maar de familie doorzag zijn opzet en besliste dat de 25 jarige Harm eigenaar moest

Harm Otter op 25 jarige leeftijd

worden. Horecapapieren of zelfs maar een middenstandsdiploma schijnen in die tijd geen voorwaarde geweest te zijn voor het exploiteren van een café.

Harm zou zich in die vier jaar maar zijdelings met de tapperij bemoeien. In de eerste plaats vanwege zijn baan in Groningen. En in de tweede plaats omdat hij een hekel had aan het cafébedrijf. Zijn moeder en zus Lolkje runden het café op de hoek van Nieuwstraat tot 1953. In dat jaar namen zus Hennie en haar man Geert Gorter de zaak over. Maar al in 1955 kwam er definitief een eind aan de relatie tussen de Otters en het café Centraal. De familie Gorter vertrok naar Hoogkerk en Jelle Kooistra werd de nieuwe eigenaar.

In de gelagkamer van café Centraal

Het café Centraal ontleende in vroeger jaren zijn aantrekkingskracht onder meer aan het feit dat het geen sluitingstijd kende. Mensen die bv. nog laat onderweg waren en elders niet meer terecht konden dronken hier nog een afzakkertje. Door de week was er doorgaans niet veel te doen. De min of meer vaste cliënteel bezocht het café op zaterdag en zondag. Daaronder waren de chauffeurs van de Stroschuur die net hun loonzakje gekregen hadden, maar ook mannen die na hun zaterdagse scheerbeurt bij kapper Beereboom een borrel kwamen halen. Echte anekdoten schoten Harm niet direct te binnen al herinnerde hij zich wel namen van stamgasten waaraan zijn zus in sommige gevallen weigerde om een borrel te schenken. Ze zei dan tegen zo'n klant dat hij eerst zijn loonzakje naar zijn vrouw in het Faan moest brengen. Een kop koffie kon hij wel van haar krijgen. Die inhoud van het loonzakje vormde voor sommige vrouwen dan ook een belangrijke aanleiding om hun mannen uit de gelagkamer te plukken. Een actie die wel eens mislukte omdat ze zich eerst op een drankje lieten trakteren, en daarna nog wel

een tweede lusten en . . . Met het uiteindelijke resultaat dat deze echtgenotes zelf naar huis getransporteerd moesten worden. Na de bouw van het Zonnehuis in 1962 kwam er een nieuwe categorie klanten in de vorm van (leerling)verpleegsters die hier in hun vrije tijd vertier zochten. En het verhaal gaat, dat de toenmalige directrice, zuster Dijk, 's avonds tegen tien een ronde maakte, om haar pupillen naar bed te jagen. In die tijd moet het café van de toenmalige uitbater de Jager de meer trendy naam Sita Bar gekregen hebben. Men kon er ook terecht voor patat en andere snacks wat de eigenaar de bijnaam Adje Patatje bezorgde.

Kruidenier aan de Frankrijkerlaan

In 1953 trouwde Harm Otter met Minke de Groot (1925) die altijd 'Zus' genoemd werd. Hij leerde haar kennen bij een uitvoering van het mannenkoor in wat toen nog café Addens heette. En het verhaal wil dat Minke alleen met Harm wilde trouwen als hij het café opgaf. Een voorwaarde waaraan hij maar al te graag voldeed. Het jonge paar trok om praktische redenen in bij Minke's ouders die aan de Frankrijkerlaan een kruidenierswinkel hadden. Niet alleen vanwege het feit dat

woonruimte in die tijd schaars was maar ook omdat voor de verzorging van de ernstig gehandicapte de Groot een paar sterke mannenarmen welkom waren. En *last but not least* : zijn hulp was ook in de winkel onontbeerlijk. En zo kreeg Harm na zijn huwelijk opnieuw een zaak op zijn naam en haalde alle voor het kruideniersbedrijf benodigde diploma's ! Aanvankelijk was hij medevenoot van zijn schoonvader en na diens overlijden werd hij samen met zijn schoonmoeder eigenaar van de kruidenierszaak aan de Frankrijkerlaan. Overdag werkte hij bij de firma Geubels.

Hiernaast de in 1955 overleden Willem de Groot en zijn echtgenote Trijntje Wijma

Als hij thuiskwam hielp Harm met het vullen van de schappen, het bezorgen van boodschappen en hij deed de administratie. Moeder en dochter de Groot hadden een trouwe klantenkring die om uiteenlopende redenen de boodschappen of een deel daarvan bij de Groot deed. Sociale factoren speelden daarbij ongetwijfeld een rol. Het feit bijvoorbeeld dat moeder de Groot lid was van de doopsgezinde gemeente zorgde voor klanten uit die hoek. Ook schoolkinderen vormden een deel

van het klantenbestand. Mijn zegslieden Lambert van der Velde en Henk Luth vertelden dat ook zij destijds hun snoep bij Zus de Groot kochten.

Het bestaan van de kleine middenstander was in de jaren '50 minder aantrekkelijk dan het sommige van hun klanten toescheen. Er werden lange dagen gemaakt, boodschappen werden thuisbezorgd en, ook de klanten die niet regelmatig betaalden, moesten met de nodige coulance behandeld worden! Anders liep je het risico om ze aan de concurrentie kwijt te raken. Dat betekende dat je voortdurend moest afwegen of je wel of niet aan de wensen van zo'n slecht betalende klant kon toegeven. Was je te goed van vertrouwen dan was de kans groot dat je er zelf bij

inschoot. Zus de Groot realiseerde zich dat maar al te goed. Harm schetst de dialoog tussen haar en een van haar klanten. Deze moeder van 11 kinderen kwam zondags na de kerk aan de deur met het verhaal dat ze onverwacht visite had gekregen en graag een half pond koffie (op de pof) wilde. Haar aandringen en flemen haalden echter niets uit bij de vriendelijk blijvende zus. Er lagen teveel onbetaalde rekeningen. De vrouw vertrok onverrichterzake.

In 1963 besloten Harm en Minke de winkel te sluiten. Mede op advies van de huisarts. Minke kon het werk niet langer aan. Twee kleine kinderen plus een zaak; dat werd teveel! Ze probeerden nog om de winkel te verkopen

maar bij gebrek aan belangstelling werd besloten om het pand tot woning te verbouwen. Dat gebeurde in 1966. En wel zó goed dat vandaag de dag niet meer te zien is dat hier enige decennia lang levensmiddelen verkocht werden. De fotomontage op de volgende bladzijde geeft een impressie van de oorspronkelijke situatie. De winkel bevond zich rechts in het pand. In de deuropening staan Minke (l) en haar moeder Trijntje de Groot (r). Op bovenstaande foto dochter Minke in de winkel.

Besluit

Harm woont nu al zo'n 59 jaar aan de Frankrijkerlaan. Jaren waarin prettige dingen gebeurden, zoals de geboorte van de kinderen, het huwelijk van dochter Hermina en de geboorte van de kleinkinderen. Maar er waren er ook diep treurige perioden. Zo overleefden hij en zijn vrouw ternauwernood een zwaar auto ongeluk in 1976. En ronduit verschrikkelijk was het ongeval waarbij hun

veelbelovende 32 jarige zoon Eddy in 1991 tijdens een wandeling met zijn vriendin in de haven van Scheveningen om het leven kwam. Hij werd dodelijk getroffen door een knappende scheepstros. Beide gebeurtenissen droegen ongetwijfeld bij aan het verergeren van Minke haar ziekte. In 1994 werd ze opgenomen in het Zonnehuis waar ze in 1996 op 71 jarige leeftijd overleed.

Frankrijkerlaan 10 Het winkeltje van 'Zus' de Groot

Nu en vroeger in één foto. Zo moet de situatie in 1958 ongeveer geweest zijn. Moeder en dochter de Groot werden toen gefotografeerd voor het in 1939 door Siekman ontworpen en door aannemer Hommes gebouwde winkelpand. Het is één van de vele minder opvallende bouwwerken, die deze architect in de gemeente achterliet. Ze staan bekend om hun degelijke constructie. Siekman tolereerde geen half werk van een aannemer! Harms schoonvader, bakker Willem de Groot, was de opdrachtgever. Toen hij als gevolg van zijn voortschrijdende invaliditeit de bakkerij aan de Jellemaweg niet langer kon voortzetten, besloot hij het roer om te gooien. Een kruidenierswinkel kon ook door vrouwen gedreven worden.

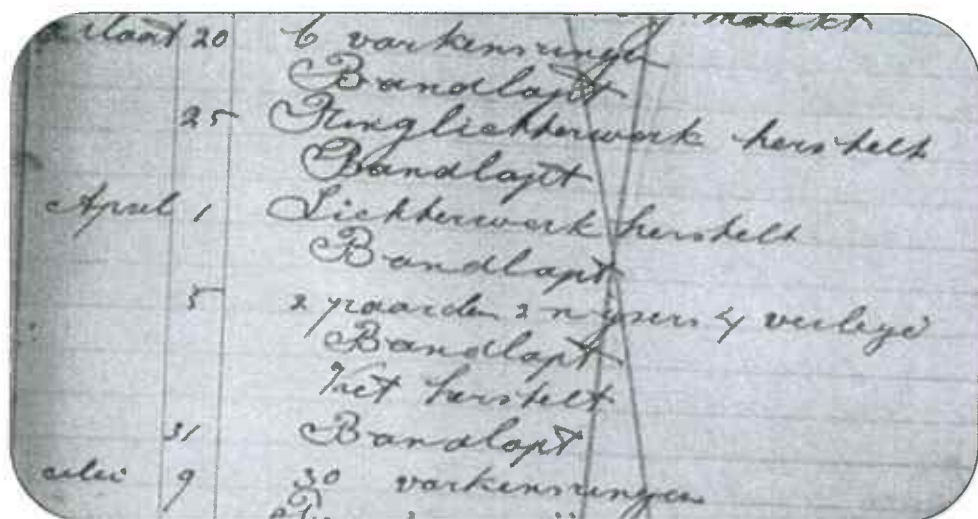
Nico Attema

Met dank aan Harm Otter, Greetje Teelken, Willem Bakema en mevr Wiendels van de gemeente Zuidhorn

Nooit te oud om te leren fietsen

Nederland is een echt fietsland. Ik denk dat er niet veel landen in de wereld zijn waar zoveel fietsen en fietspaden zijn.

De eerste fietsen kwamen in het begin van de 19^e eeuw en die waren te koop bij de dorpsmederijen. In Zuidhorn waren dat smederij Poort aan de Kerkstraat, later de Hoofdstraat, smederij Birza op de hoek van de Hoofdstraat -Nieuwstraat, later aan de Jellemaweg en in Noordhorn smederij Fokkens aan de Langestraat. Ook kon je bij de smid terecht voor fietsreparaties, waarbij het 'bandlappen', volgens het kasboek uit de jaren 1912 - 1917 van smid Poort veel voorkwam. Het laatste zal vooral te maken hebben gehad met de slechte toestand van de wegen en de kwaliteit van de banden.

Uit het kasboek van smid Poort uit het jaar 1913, zie de vele posten 'bandlapt'

Tegenwoordig zijn er voor jong en oud fietsen verkrijgbaar: kinderfietsen, dames- en herenfietsen, al dan niet met versnelling of elektrische ondersteuning. Het fietsen leren kinderen vandaag al op jonge leeftijd (ca 4-5 jaar). Belangrijk aspect is het bewaren van je evenwicht, als je dat onder de knie hebt is er geen kunst meer aan. Maar toen de fiets in het begin van de 19^e eeuw als vervoermiddel op de markt kwam, waren dat vooral heren- en damesfietsen, fietsen dus voor volwassenen ! En leren fietsen leren op oudere leeftijd is nog niet zo gemakkelijk, het bewaren van je evenwicht kost veel tijd en moeite. Het is dan ook begrijpelijk, dat vroeger pas een fiets gekocht werd als men de fietskunst beheerste.

Koos Birza vertelde mij, dat zijn opa de aspirant-kopers het fietsen leerde met behulp van een speciale fietsriem, die voorzien was van een handgreep, zie afb. De aspirant-fietser kreeg deze riem om zijn middel. En naast de klant lopend kon opa middels de handgreep bijsturen en al gaandeweg de fiets steeds wat langer loslaten, totdat de klant de fietskunst machtig was.

Niet bij iedere klant lukte dit in werktijd. De smidsknecht ging dan 's avonds in zijn vrije tijd hiermee verder. Had hij succes, dan kreeg hij van opa Jacobus.Birza een rijksdaalder. Lukte het leren fietsen niet, dan werd de klant aangeraden om een driewieler te kopen. Er was nog een mogelijkheid om het fietsen te leren namelijk op de Fongers rijwielschool aan de Hereweg te Groningen. Was het leren fietsen op een normale fiets al een hele kunst, op een 'hoge bi' was het nog moeilijker, met name om erop te komen en je evenwicht te bewaren. Ook van dit type fiets staan er enkele in het museum van Birza aan de Jellemaweg 16

*Op bijgaande afbeelding
een driewieler met twee
gedeelten van een 'hoge bi'
(foto museum Birza)*

De familie Wieringa aan de Langestraat te Noordhorn

Aan de Julianalaan in Zuidhorn woont Jaap Wieringa. Zijn vrouw Corrie is twee jaar terug overleden. Jaap is al sinds jaar en dag inwoner van Zuidhorn maar in zijn hart een Noordhorneer gebleven. Hij is daar in 1925 geboren. Mede door zijn uitstekend geheugen komen we nog veel over het dorp Noordhorn aan de weet. Voor mij is hij een rijke bron van verhalen. Jaap had één broer, Jan, die in 2010 is overleden. Zijn

zuster Lena, de jongste uit het gezin woont in Norg. Over zijn broer Jan als onderduiker is het een en ander geschreven in het boek 'Van bezetting tot bevrijding, ZUIDHORN 1940-1945' van Dr. Harm Veldman. (blz. 146) Piet Wieringa, de vader van Jaap, was al heel vroeg een amateur fotograaf. Hij bezat een camera toen nog maar weinig dorpingen daaraan toe waren. Aan hem danken wij dan ook een aantal leuke foto's uit de oorlog, de tijd ervoor en erna. In genoemd boek zijn ze ook te vinden.

Mijn recente contacten met Jaap hebben er toe geleid dat ik in het bezit kwam van een aantal foto's uit hun familiealbums. Ook heb ik, via Martijn Hes, voor het archief van de HKZ een zeer uitvoerig verhaal over de herinneringen van zijn oom Klaas Wieringa, de broer van Piet, in mijn bezit. Een rijke bron van informatie! Jaaps tante Joukje heeft eveneens een tweetal verhalen nagelaten die wij voor publicatie in ons blad mogen gebruiken. Deze zullen t.z.t. daarin zeker een plaatsje krijgen.

Piet Wieringa en zijn vrouw, Harmina Zetsma, daarvoor de kleine Jaap en broer Jan. Piet was net als zijn vader Jan Alders commissienair in granen, handelzaden, veevoer en kunstmest

Van boer tot herbergier

De familie Wieringa is van oorsprong een boerengeslacht dat woonde op de boerderij Barnwerd aan de weg van Den Ham naar Oldehove. Tussen 1843 en 1847 is de boerderij om vooral financiële redenen van de hand gedaan, waarna het echtpaar, Tamme Jans Wieringa en Joukje Hidsers Uiterdijk, de overgrootouders

van Jaap, in Noordhorn terecht kwam. Daar kochten zij de herberg op de hoek van de Langestraat en de Nieuwstraat.

Het pand bevatte een winkelbedrijf, gecombineerd met een café-logement en een grote schuurruimte met stalling. Die stalling werd gebruikt door de boeren, die vanuit de omtrek, tot en met Oldehove en Saaksum op zondag na de kerkdienst bij Tamme-Joukje een kop koffie of een borreltje dronken en dan het landbouwnieuws en de preek bespraken.

Hun kleinzoon, Klaas Wieringa, geboren in 1891, herinnerde zich later:

'Midden in de zgn. gelagkamer of jachtweide stond 's winters een hoge kolomkachel, waaromheen de bezoekers zich schaarden. Hier werd de dienst en het nieuws besproken, erg gezellig voor ons kindertjes om naar te luisteren. Wij waren ook naar de kerk geweest, waar wij meestal op de 'kraak' naast het orgel zaten en vooral aandacht hadden voor de spinnen, hoe die reageerden op het orgelspel. Het viel ons op dat ze naar beneden kwamen als het orgelspel begon, waaruit we de conclusie trokken dat spinnen muzikaal zijn en dat we een goede organist hadden'

De kerk die Klaas hier bedoelt is de Doopsgezinde kerk aan de Langestraat, schuin tegenover de herberg.

De Langestraat vòòr 1910 Op de foto links de herberg van wed. Wieringa die later is afgebrand. Het tweede gebouw rechts is de Doopsgezinde Kerk. De Ansichtkaart werd, volgens het onderschrift destijds door henzelf uitgegeven.

Van de negen kinderen die het echtpaar kreeg bleven maar drie in leven, Klaas, Grietje en Jan Alders. Klaas werd hoogleraar geschiedenis in Leiden, Grietje, ongetrouwd gebleven, is later haar moeder Joukje opgevolgd. Jan Alders is commissionair geworden en in Noordhorn blijven wonen. Tammé Jans Wieringa heeft maar kort in Noordhorn gewoond, hij overleed op 46 jarige leeftijd in 1862. Op Van de negen kinderen die het echtpaar kreeg bleven maar drie in leven, Klaas, Grietje en Jan Alders. Klaas werd hoogleraar geschiedenis in Leiden, Grietje, ongetrouwd gebleven, is later haar moeder Joukje opgevolgd. Jan Alders is commissionair geworden en in Noordhorn blijven wonen. Tammé Jans Wieringa heeft maar kort in Noordhorn gewoond, hij overleed op 46 jarige leeftijd in 1862. Op de overlijdensakte staat als zijn beroep vermeld: koopman.

Zijn vrouw Joukje is een stuk ouder geworden, zij werd 74 jaar en overleed in 1898. Zij had naast het café dus ook een winkel. Haar jongste zoon Jan Alders, geboren in 1851, de grootvader van Jaap, hielp zijn moeder in de zaak na het sterven van Joukje heeft de ongehuwde dochter Grietje, drie jaar ouder dan Jan Alders, de zaak in haar eentje gerund. Zij overleed in 1929. Deze krasse herbergierster werd 80 jaar! De laatste jaren van haar leven woonde zij in het voormalige schoolmeestershuis, naast de openbare lagere school aan de Torenstraat.

In de leer voor commissionair

Jan Alders Wieringa, moest op een andere manier aan de kost komen. In zijn jonge jaren bracht hij veel boodschappen rond bij de klanten, maar daar zat geen – goed – bestaan in en ook gingen zijn capaciteiten en ambities daar ver bovenuit. Door de vele contacten met boerenfamilies vatte hij het plan op om commissionair in granen te worden.

Klaas legt in zijn verhaal uit wat het commissionair zijn o.a. inhield:

“Dit vak hield in, dat de producten van het boerenbedrijf op de Korenbeurs in Groningen door een tussenpersoon verkocht werden. Ook werden zaaizaden en voedergranen door de commissionair ingekocht. Tarwe, gerst, haver en rogge waren de meest voorkomende granen die op de Beurs werden verhandeld. Voor de bakkers werd rogge ingekocht, bij voorkeur afkomstig uit Zuid-Rusland. Dat was een droog product waar de bakker veel vocht in kwijt kon. Verder kwamen ook zgn. handelsproducten aan de markt, zoals karwij, blauwmaanzaad, koolzaad en mosterdzaad. En dan natuurlijk nog erwten en bonen.

De commissionair moest de kwaliteit van het zaad goed kunnen beoordelen op tast, geur en kleur, terwijl het H.L.-gewicht (hectoliter) bekend was. Dit laatste werd bepaald door beëdigde meter-wegers, die daarvoor een weegbriefje afgaven. Hiermee kon geknoeid worden.. Het maakt een heel verschil of de H.L.-maat heel voorzichtig stootvrij gevuld wordt of dat dit op een forsere wijze gebeurt en nog eens tegen de maat geschopt wordt. Er was kennis van zaken voor het vak nodig en daarvoor werd Jan opgeleid bij commissionair Bruins in Baflo”.

Drie generaties commissionair in granen en zaden

Toen hij in 1884 trouwde met met Magdalena Wiersum was Jan Alders erkend commissionair. Na zijn opleiding vestigde hij zich in zijn geboorteplaats Noordhorn, waar hij de klandizie kreeg van vele boeren uit de omgeving en ook van nog verder weg wonende familie- en vriendenrelaties in de stadspolder bij Lauwerzijl en Zoutkamp, zelfs tot in Zuurdijk en Warfhuizen toe. Te voet en met een monsterzak over de schouder werden al deze relaties bezocht. Want om moeilijkheden te voorkomen moest Jan Alders de monsters persoonlijk trekken. De partij moest immers overeen komen met het monster! Het waren hele vrachten die zo naar huis gesleept werden. Later was Wieringa de eerste bezitter van een fiets in het dorp, een massieve kar met massieve ijzeren staven en massieve rubberen banden. Op deze fiets hebben alle kinderen van Jan Alders leren fietsen. Jan Alders overleed in 1920 waarna zijn zoon Piet het bedrijf voortzette.

Nevenbedrijf

Een belangrijk nevenbedrijf van het commissionairswerk was de handel in veevoer, d.w.z. lijnkoeken, grondnootkoeken en kippenvoer. Dit was een detailhandel waarbij ook moeder Wieringa haar aandeel leverde.

Via de landbouwvoorlichtingsdienst begon kunstmest ingang te vinden en Jan Alders greep dit aan om tot een grotere omzet te komen. Hoe meer graan hoe meer provisie en dus inkomen. Deze handel begon met guano (vogelmest) geïmporteerd uit Chili.

Als laatste tak van het bedrijf dient nog de wolhandel genoemd te worden. Deze wol diende schoon te worden afgeleverd. De schapen werden daarom gewassen met 'sheepdip,' dat aan schapenhouders werd verkocht, samen met een waskuip.

De opslagruimte, nodig voor hun handelswaar, vooral graan en kunstmest, werd o.a. gevonden in de schuren vlak bij de brug over het Hoendiep, vooraan in de Ga. Een tweede, veel kleinere ruimte was het voormalige koetshuisje van rentenierend boer Foppe Homan, dat stond op de plaats van het huidige adres Langestraat 51.

De schuren aan het Hoendiep en op de volgende pagina het voormalige koetshuis bij de Hervormde Kerk te Noordhorn

Rabobank

Zoek het niet te ver haal het bij de Zevenster

- **Diervoeders**
Honden, Katten, Knaagdieren, Vogels en Kippen
- **Diverse Tuinbenodigdheden**
Kunstmest, Kalk, Potgrond, Koemestkorrels
- **Patura afrastering**
- **Werkschoenen, Klompen, Laarzen en Overalls**
- **Farming Toys speelgoed voor uw kinderen**
Siku, Britains, Joal en Bruder (Gratis catalogus af te halen)

De Zevenster
Kuipers v.o.f.
De Gast 82 -- Zuidhorn
Tel. 0594-502074

www.pijpker.nl

- ▶ Verkoop nieuwe en gebruikte auto's
- ▶ Reparatie, onderhoud en APK van alle merken
- ▶ Avia tankstation met bediening

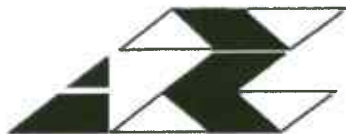
Toyota dealer

Langestraat 22 Noordhorn
Tel. 0594-507850

OPTIEK

Hoofdstraat 23 ZUIDHORN Tel: 0594-500277

Administratiekantoor

Rossing

www.rossingadm.nl

BURGLER

TRANSPORT BV

Industrieweg 2a
9804 TG Noordhorn
Telefoon (0594) 50 25 33
Fax (0594) 50 23 93
www.burgler.nl

**Gespecialiseerd in het vervoer
van vloeistoffen**

Dierenspecialzaak
Tuinbenodigdheden
Hengelsport
Vrijetijdsartikelen.

Dorpsvenne 5 / Nieuwstraat 3
Tel.: 0594 502502
Fax: 0594 507649
(We bezorgen gratis)
e-mail: ahcwegman@cs.com
www.arnoldwegman.nl

Tegen inlevering van deze advertentie 10% korting op uw aankopen
(geldt niet voor aanbiedingen)

TWEEWIELERHUIS S. DE VRIES

Noorderweg 2
9804 RM Noordhorn
0594-502066

Bezoek ook onze website:
www.devriestweewielersnoordhorn.nl

Kleioskoop

erfgoededucatie

Historisch onderzoeksbureau van Bernardine Beenackers

Gespecialiseerd in: educatieve projecten en cultuurhistorische publicaties voor een breed publiek.

Admiraal Helfrichstraat 10

9801 EM Zuidhorn

Tel. 0594-503365

E-mail kleioskoop@planet.nl

www.kleioskoop.nl

Autobedrijf

Freddy van der Veen

Nieuwe en gebruikte auto's

Handelsweg 19B
9404 TK Noordhorn-Zuidhorn
Tel. 0594 - 502 433 / 502 414
Fax 0594 - 500 044

Universeel reparatiebedrijf

www.freddyvanderveen.nl

Matter

Ongediertebestrijding

Noordhorn 0594-503005

www.mollencursus.nl

P.H.Matter

Meidoornstraat 1

9804 SH Noordhorn

Tel. 0594-503005

Mobiel 06-5758426

Email info@mollencursus.nl

Meerdere bronnen van inkomen

Jan Alders was kennelijk een zeer ondernemende man want hij vond meerdere bezigheden om zijn inkomen te vergroten. De molen Fortuna is een tijdlang in zijn bezit geweest maar hij heeft deze zo gauw de mogelijkheid zich voordeed weer van de hand gedaan. Jan Alders en ook zijn zoon Piet, hadden land in eigendom, de zgn. 'Hoge Stukken', halverwege Noordhorn en Den Ham, langs de tocht, de vroegere Oude Riet. Eén van de stukken land heette het 'Diekje.' Hier graasde zomers, van 1 mei tot 1 november, jongvee van boeren die zelf onvoldoende land bezaten. Piet Wieringa tenslotte, heeft daarnaast ook nog een agentschap gehad voor de 'De Nederlanden van 1870'.

Toen Jan, de zoon van Piet, trouwde heeft hij daarna ook nog een aantal jaren het vak van commissionair uitgeoefend. Dit heeft echter maar kort geduurd want hij is al gauw overgestapt naar een baan bij een bank. Hij heeft toen de woning Langestraat 39, verkocht en een nieuw huis laten bouwen op de plaats van het vroegere koetshuis annex opslagloods aan de Langestraat. Daarmee was de commissionair uit Noordhorn verdwenen en was er weer een bedrijfspand minder aan de voorheen zo drukke en winkelrijke Langestraat.

Tot slot: Het gezin van Jan Alders en Magdalena

Jan Alders Wieringa, de eerste commissionair van Noordhorn en zijn vrouw Magdalena Wiersum hebben zes kinderen gekregen, vier jongens en twee meisjes. Zij woonden aanvankelijk op de boerderij Sicke Benningastede, deze werd toen nog Bennemaheerd genoemd. In 1891 kochten zij de woning aan de Langestraat, nu nr. 39, naast het pand waar decennia lang een bakkerij was gevestigd. Omdat deze eerst nog een flinke verbouwing nodig had heeft het gezin Wieringa korte tijd gewoond in de toen leegstaande doopsgezinde pastorie. Dat is ook de reden dat de jongste zoon, Klaas, daar is geboren.

Een foto van het gezin Wieringa omstreeks 1900. V.l.n.r.achterste rij: Sybrigje (dienstbode), Tamme, Joukje en Piet. Voorste rij: Martha, moeder Magdalena, Klaas, vader Jan Alders en Tjaart.

Een flinke familie

De ene familie doet het maatschappelijk beter dan de andere maar de kinderen van Jan Alders en Magdalena zijn allemaal goed terecht gekomen. Joukje is na de Kweekschool onderwijzeres geworden en is later getrouwd met Kees Zijlstra, hoofd van de provinciale keuringsdienst van waren in Drenthe en woonde in Assen. Martha is in de verpleging gaan werken, aanvankelijk in Haarlem en later in Amersfoort. Martha is ongehuwd gebleven. Tjaart, is na een studie rechten griffier geworden bij de Provinciale Staten van Drenthe, hij woonde met zijn gezin eveneens in Assen. Klaas, de jongste, werd hoogleraar in Wageningen aan de landbouwhogeschool, waar hij bevriend geraakt is met Jakob Hes die net als hij uit Noordhorn kwam. Jacob was de zoon van de schoenmaker. Dergelijke carrières komen je natuurlijk niet aanwaaien. De kinderen van Jan Alders en Magdalena hebben er hard voor moeten studeren en werken. Klaas jr. heeft, zoals gebleken is, veel nuttige informatie nagelaten die door ons kan worden gebruikt. Hij schrijft niet alleen over de wederwaardigheden van hun eigen familie maar vooral veel over hoe het er honderd jaar geleden in Noordhorn toeling. Evenals Jaap, waarmee dit verhaal begon, is hij dus een belangrijke bron voor de geschiedenis van het geslacht Wieringa.

Piet Helmus

Berend

Hij is één van de personen die opduikt in mijn vroege herinneringen, uit de jaren dertig van de vorige eeuw. Een figuur die bij vrijwel iedereen in het dorp bekend was.

Waarschijnlijk was het op straat, de eerste keren dat ik hem zag, in de buurt waar ik woonde. Een vrij lange, wat magere man, zijn rug enigszins gebogen. Hij liep alsof de ondergrond onregelmatig was, ook op de geplaveide weg. Meestal zag je hem op klompen gaan. De armen hingen lang en slap langs zijn lichaam en ook zijn handen leken er aan te hangen alsof ze geen eigen kracht bezaten, alsof de eigenaar niet goed wist wat hij met ze aan moest. Zijn gezicht is niet gemakkelijk te beschrijven, hij had geen uitgesproken trekken, zijn haar was dun en grijs en deels verdwenen. Hij keek vaag vriendelijk, zonder een duidelijke uitdrukking, net alsof hij steeds in afwachting was wat er van hem gevraagd zou worden.

Hoewel sober gekleed, zag hij er wel verzorgd uit. Een kiel en broek als werk-kleding en met bijna altijd een pet op. In de winter droeg hij vaak een duffelse jas

Hoe oud Berend was? Dat is moeilijk aan te geven, maar ik schat dat hij toen, in de tijd dat ik hem leerde kennen, tussen de vijftig en zestig jaar was.

In die begintijd wist ik niet waar hij precies woonde. Maar al gauw begreep ik dat hij geen ouders meer had, die voor hem konden zorgen. En ook begreep ik, meer dan dat ik het wist, dat hij dat ook nooit zelf zou kunnen.

Er woonde wel een zuster van hem in het dorp, maar die was altijd ziek en werd door anderen verzorgd. Zo ook Berend. Op een gegeven moment werd hij opgenomen in een gezin dat een paar huizen van ons af woonde en voor hem ging zorgen.

Wie daarvoor verantwoordelijk was, droeg, ook financieel, was niet voor iedereen duidelijk. Waarschijnlijk was het een kerkelijke organisatie. Georganiseerd maatschappelijk werk was er, voor zover ik weet, nog niet in die tijd in Zuidhorn.

Doordat Berend nu zo dichtbij woonde, kwam hij nadrukkelijker binnen mijn gezichtsveld. Regelmatig kwam hij in de kruidenierswinkel van mijn moeder om een boodschap.

Meestal haalde hij dan, nadat hij uiterst vriendelijk had gegroet, een briefje te voorschijn en gaf die aan degene die achter de toonbank stond, want lezen kon Berend niet. En met onthouden was het niet beter veel gesteld.

Als het verlangde artikel was overhandigd, kwam hij met de vraag of vrouw Epema het wilde "opschrieven"? Ja, dat wilde ze wel. Het was in die tijd veelal gebruik om de boodschappen die jehaalde, pas aan het einde van de week te betalen.

Het was dus niet ongewoon die vraag van Berend. Maar soms had hij wat kleingeld meegekregen en betaalde hij wel. Voordat hij de winkel verliet, nam hij uitgebreid de tijd om te bedanken en te groeten.

Eenvoudig werk in de tuin van deze of gene deed hij ook wel, zoals onkruid schoffelen en op gewenste plekken de grond netjes aanharken.

Erg vlug klaar was Berend niet, met bijna elke voorbijganger werd wel even een praatje gemaakt. Voor een haastklus zou men op hem ook geen beroep doen.

Het viel op dat vrijwel iedereen in het dorp vriendelijk tegen Berend was.

En als hij toch eens mikpunt werd van plagerij of spot werd, waren er altijd wel mensen die het voor hem opnamen en er voor zorgden dat hij goed wegwam.

Het leek of er een onuitgesproken maar gedeeld verantwoordelijkheidsgevoel voor hem in het dorp aanwezig was.

Ofer bij Berend besef was van zijn eigen situatie? En of hij daar last van had?

Het is mij nooit echt gebleken. Er werd door volwassenen wel eens iets gefluisterd over gebreken en over koppigheid. Natuurlijk had hij ook zijn schaduwkanten.

Van mijzelf herinner ik mij enige verbazing dat Berend altijd zo vriendelijk kon zijn. Was dat wel echt gemeend?

Op zondag ging Berend naar de kerk. Bij welke kerk hij van huis uit was aangesloten is mij niet bekend. Wel weet ik, dat hij evenals ons gezin, een tijdlang naar de Gereformeerde Kerk bij het Van Starckenborghkanaal ging.

Vermoedelijk paste hij zich daarin aan bij de familie die hem verzorgde.

Op een gegeven moment werd waargenomen dat Berend soms ook wel naar de Hervormde Kerk ging. Toen hem daarover vragen werden gesteld, was zijn reactie: "Je moutn elk wat gunn". Waarschijnlijk was Berend's idee dat het geld dat hij in de collectezak deed, voor de dominee was bestemd en rechtstreeks in zijn portemonnee terecht kwam. En naar analogie van gewoonten ten opzichte van de middenstand, die moest bestaan van wat hun "gegund" werd, zorgde Berend dat beide dominee's hun deel kregen.

Veel dorpelingen verdeelden hun aankopen over de winkeliers, zodat meerderen er van profiteerden.

In die gedachtengang kon Berend zich wel vinden en dat hij daarmee iedereen te vriend wilde houden was tekenend voor hem.

Na de betreurenswaardige breuk van de Gereformeerde Kerk, die in Zuidhorn in het begin van 1945 plaatsvond, vond Berend zijn plek in de Vrijgemaakte Kerk, in overeenstemming met zijn gastfamilie.

Ook hier werden, evenals in alle protestantse kerken periodiek avondmaaldiensten gehouden. En aan het avondmaal mocht je pas meedoen, nadat je openbare belijdenis van je geloof had afgelegd. Er werd daarbij onderzoek gedaan naar de kennis van je geloof. Mensen als Berend vielen tot dan toe meestal buiten de boot, maar in die periode is daar verandering in gekomen. De kerkenraad besloot het onderzoeksgesprek zo aan te passen, dat er een positief besluit kon volgen.

En dat gebeurde , zodat Berend van toen af aan het avondmaal mee kon vieren, tot tevredenheid van veel gemeenteleden, dat hij nu een volwaardige plaats had gekregen in hun gemeenschap.
Tevredenheid en vrolijkheid, niet in de laatste plaats van Berend.

Metty Heij-Epema

Metty is de tweede dochter van B. Epema en H. Epema-Bakker. Haar ouders hadden een kruidenierswinkel aan de Hoofdstraat 12 te Zuidhorn, vroeger Rijksstraatweg nr.A293. Deze winkel namen ze in 1932 over van P.Hartsema.. De winkel bestond uit twee panden. Op de foto uit ca. 1940 staat het echtpaar Epema voor de winkel. (foto Metty Heij-Epema)

Meer over Berend

Vroeger, en ook nu nog wel, kwam je soms in een dorp mensen tegen, die opvielen door hun uiterlijk, kleding of een geestelijke beperking, dorpsfiguren, die vaak iedereen kende. Zuidhorn kende, in de veertiger jaren van de vorige eeuw, ook zo'n dorpsfiguur en wel Berend Bos, die een geestelijke beperking had. Oud-Zuidhorner Metty Heij-Epema herinnert zich de persoon Berend nog goed en vertelt over hem in bovenstaand verhaal.

Berend werd geboren op 13 september 1894 te Zuidhorn en overleed op 15 maart 1981 te Zuidhorn op de hoge leeftijd van 86 jaar. Zijn graf bevindt zich op de begraafplaats aan de Klinckemalaan.

Zijn ouders waren Rommert Bos en Anna Iwema. Berend had een broer Klaas en twee zussen: Martje en Klasina. Hij woonde, tot haar overlijden op 12 juli 1926, bij zijn moeder. Moeder en zoon woonden aan het pad tussen de Kerkstraat en de Jellemaweg in een huis, dat was aangebouwd tegen het pand van oud fietsmaker Tempel. De contouren van dit huis zijn nog zichtbaar in de gevel. Na het overlijden van moeder Bos kwam hij in de kost bij weduwe Melissen aan de Holtweg en later in een gezin aan de Hoofdstraat nabij de kruidenierswinkel van Epema. Over Berend zijn de volgende anekdotes bekend (Uit fotoboek "Gisteren voor de lens")

Berend Bos (foto collectie van Hoogen)

Jarig

Vroeger was het gewoonte als kinderen jarig waren dit herkenbaar te maken door een stuk koek op hun arm te binden. Ook Berend ging zo op stap als hij jarig was, de koek met een rood lint op zijn arm gebonden. Met een tas in de hand ging hij langs de huizen om dit te vertellen. Het leverde hem geld en goed op. Van het geld werd kleding gekocht zoals een kostuum of een jas. Het 'goed' bestond voornamelijk uit kleding, die hij kreeg van de eigenaars van manufactuurwinkels o.a. Luth (hoek Brilweg-Boslaan) en Takkenberg (de Gast).

Kapper Elzinga

Aan de Jellemaweg 42 woonde vroeger kapper Elzinga , afkomstig uit Buitenpost. Toen hij hier een kapperszaak begon, was Berend één van zijn eerste klanten. Kapper Elzinga kende Berend nog niet en uiteraard ook zijn gewoonte niet om nergens voor te betalen. Toen Berend aan de beurt was, vroeg Elzinga '*knippen en scheren*' knikte hij welwillend. Ook liet hij zijn haar wassen en drogen en voorzien van een friction. Nadat Berend er weer toonbaar uitzag, hielp kapper Elzinga hem in de jas. Berend maakte echter geen aanstalten om te betalen en daarom vroeg de kapper aan de Berend of hij misschien eens in de maand wilde betalen, wat in die tijd wel de gewoonte was. Berend antwoordde: "Ik hoef nooit te betalen en van Beereboom, de kapper in de Nieuwstraat, krijg ik ook altijd een sigaar".

Wiebe Renkema

Jan de Jong 'Verhuizingen'

De Noordhorner familie de Jong rond 1924. Van links naar rechts : Hendrik, vader Piet, Riek, schoondochter Aaf getrouwd met Stoffer die rechts zit. Achter het paar staan Antje en schoonzoon Koos van der Laan. Ervoor zit Jan de Jong die het bedrijf later zou voortzetten. Verder naar rechts: Martje, moeder Alberdine en Trijn.

Boderijder

Het verhaal begint met grootvader Piet de Jong (1880 - 1965) die zijn loopbaan begon als scheepsjager (snikjong) en die in 1903 met de hondekar vanuit Noordhorn een bodedienst op Groningen startte. Daarbij bediende hij Noordhorn, Zuidhorn en Aduard. Hij woonde met zijn gezin aan de Schipperstraat in wat nu nr. 5 is. De bodedienst per hondekar, destijds een gangbaar transportmiddel, duurde niet lang. Hond en kar werd vervangen door een paard en wagen. En begin dertiger jaren schafte Piet de Jong een T Ford aan, waarmee de trotse bezitter op de foto ging.

1933 Piet de Jong achter het stuur van de T-Ford met gesloten laadbak en een rek boven de cabine. Deze foto werd genomen naast zijn huis aan de Schipperstraat nr. 5

Voor, tijdens en na de bezettingstijd bestonden de activiteiten vooral uit het uitvoeren van de boderitten naar stad, op dinsdag en op vrijdag. Daarnaast speelde ook de handel in brandstoffen een belangrijke rol. Klanten waren middenstanders voor wie grondstoffen en winkelvoorraad meegenomen werd. Maar ook particulieren maakten gebruik van de diensten van de boderijder. Opdrachtgevers meldden zich daags tevoren door een kartonnen bordje voor het raam te zetten met daarop de naam 'de Jong'. Boodschappen van particulieren varieerden van het naar de stomerij of de wasserij brengen van textiel tot het uit stad meebrengen van eerder gekochte jurken en pakken waar nog iets aan vermaakt moest worden. Bekende kledingzaken waren in die tijd Meijering en Zwartsenberg. Bij het verzamelen en bezorgen van die bestellingen speelde de transportfiets een onmisbare rol.

Oorlog en bezetting

Net als vele anderen moest ook de Jong in 1940 een flinke stap terug doen, zijn vrachtwagen werd direct bij het uitbreken van de oorlog gevorderd en hij zou nooit meer terugkomen. De gehele bezettingstijd door reed Piet senior weer met paard en wagen. Daarbij was het nog een geluk dat hij een 'paardenman' was. Hij maakte niet alleen graag gebruik van het edele dier maar hij speelde als penningmeester van de Onderlinge Paardenverzekering ook een centrale rol in de wereld van boeren en transporteurs die in deze bange jaren meer dan ooit op paardentractie waren aangewezen. Tot ver na de oorlog zou hij deze functie blijven bekleden. En Piet junior herinnert zich nog hoe zijn grootvader, die later in Groningen woonde nog geregeld met de trein naar Zuidhorn kwam om de contributie te innen. Hij huurde dan bij Polet een Solex, waarmee hij zijn klanten bezocht. Deze Polet die ook wasmachines verhuurde en een brandstoffenhandel had woonde aan de Jellemaweg ter hoogte van Klein Frankrijk.

Een Bedford QL uit Engelse legerbestanden is beladen met zakken turf. Die haalde de Jong uit het veen bij Nieuw Weerdinge. De vierwielaandrijving van deze auto was een noodzakelijke voorwaarde voor het rijden op velden en ongebaande wegen. Hij staat geparkeerd voor de werkplaats van schildersbedrijf Klaver aan de Schipperstraat te Noordhorn

1944 : De gebroeders de Jong

Nog in tijdens de bezetting werd het bedrijf van Piet de Jong 'De gebroeders de Jong'. Hendrik (1916) en Jan (1918) kregen de leiding van het bedrijf, dat na de oorlog een breed scala aan diensten ontwikkelde. Naast de boderijderij en de al eerder genoemde handel in brandstoffen die nog een tijd het werk van senior bleef, werd er van alles getransporteerd. Er werd op Rotterdam gereden om gasflessen te ruilen tbv. Esso station aan de Friesestraatweg in Groningen en ook het transport van groente naar de veiling aan de Peizerweg was lange tijd een bron van inkomsten. Kortom alles waar geld mee te verdienen viel, ook verhuizingen, werd aangepakt. En op een oude foto uit 1955 bestaat het rijdend materiaal al uit drie vrachtauto's. Tot 1951 bleef de Schipperstraat in Noordhorn de thuisbasis van de firma. In dat jaar verhuisde Jan met zijn gezin naar het huis in de Molenstraat nr.9 En Piet, geboren in Noordhorn, groeide dus op in Zuidhorn waar hij zijn eerste vriendjes opdeed in de kleuterschool achter Priet. In 1973 werden huis en loods verkocht aan de gemeente en het bedrijf verhuisde toen naar Boslaan 11.

In 1970 maakte Piet de Jong deze 'luchtopname' vanaf het dak van de Eiberhof. Behalve het huis van zijn ouders, de loods en de auto's toont de foto ook een deel van Zuidhorn dat grotendeels verdween.

Briltel met de schoorsteen van de Lijemf ligt nog ver weg. Rechts van de loods is nog een stukje zichtbaar van drukkerij Hekkema. Ook dit bedrijf verhuisde in het kader van de sanering. De gebouwen van garage Birza staan er nu nog.

Firma Jan (& Piet) de Jong / vader en zoon

In 1957 besloot broer Hendrik om elders een bestaan op te bouwen en vanaf dat jaar droeg het bedrijf de naam die ook nu nog op de verhuisauto's staat. Vanaf die tijd werd de toen eerst 10 jarige zoon Piet steeds meer bij de zaak betrokken en hij herinnert zich nog steeds de frisse tegenzin waarmee hij de zware transportfiets in het spoor moest zien te houden. De bodedienst werd na in de loop der jaren door het dalende aanbod steeds minder profijtelijk en de een na de andere collega beëindigde zijn bedrijf. Door de koop van hun vergunningen slaagde de Jong er nog lange tijd in om deze tak van het bedrijf rendabel te houden. In die jaren speelde het bodeterrein aan de Bloemsingel een centrale rol in het distributiebeuren. Nu is dit eens zo drukke parkeerterrein een onderdeel geworden van wat 'het Giboga terrein' heet. Het plangebied waar aan de rand van de binnenstad een geheel nieuw stadsdeel ontstaat. Later verhuisde het expeditiecentrum naar de Bornholmstraat te Groningen

Molenstraat 1956. Met de Chevrolet werden de bodediensten uitgevoerd maar ook de verhuizingen. De laadbak voorzien van praktische rolluiken die de vorige eigenaar, een groothandel in groenten, had laten aanbrengen. Rond deze tijd haalde Piet zijn rijbewijs

Een bijzondere 'huwelijksreis in 1969

Hoe druk het bestaan van een jonge ondernemer in vroeger jaren was blijkt wel uit volgende anekdote. In 1969 trouwde Piet met Joke Alkema . Maar twee dagen na hun huwelijk moest het stel al weer vroeg op. Het werk wachtte. Er stond voor die dag een tweedaagse reis gepland. Samen met hun hulp Roelof Kazemier vertrokken ze naar Utrecht met een kleine inboedel en vervolgens reden ze naar den Haag. Vandaar moesten ze de volgende dag met de inboedel van een Haagse notaris naar Westerbork. Toen de notaris, die van de bijzondere situatie hoorde, gaf hij het jonge bruidspaar 25 gulden, wat voor die tijd een aardig bedrag was. Ook bemiddelde hij bij het zoeken naar een hotel. Ze sliepen die nacht op loopafstand van het Scheveningse strand.

1968 De twee Chevrolets getuigen van de arbeidsdeling tussen vader en zoon de Jong. De kleinere auto werd gebruikt voor de besteldiensten. De grotere werd voor verhuizingen ingezet.

Beëindiging van de bodedienst in 1994

Het uitvoeren van verhuizingen werd op het eind van de zestiger jaren een steeds belangrijkere bron van inkomsten. En geleidelijk ontstond er een arbeidsverdeling waarbij Piet de verhuizerij voor zijn rekening nam, terwijl vader Jan nog vele jaren de pakketdienst verzorgde. De dagelijkse leiding liet hij steeds meer aan zijn zoon over. Na zijn pensionering in 1981 werd de distributiedienst in opdracht van het expeditiecentrum nog tot 1994 voortgezet.

Vanaf dat jaar richtte het bedrijf zich volledig op het verplaatsen van inboedels over de hele wereld en het verhuizen van kantoren en scholen etc. Ook het opslaan van inboedels en archieven werd een belangrijke activiteit even als het

jaren organiseerde de firma Jan de Jong in samenwerking met het cargadoorsbedrijf. talloze intercontinentale (zee-) verschepingen. Binnen Europa werd het transport met eigen vrachtauto's uitgevoerd. De in 1985 gebouwde opslagloods die later nog eens werd uitgebreid tot een oppervlakte van 1750 vierkante meter (meer dan een half voetbalveld) is een treffende illustratie van de groei die het bedrijf doormaakte.

Het doek viel maar de naam bleef

In 2002 werd het bedrijf verkocht aan de Leeuwarder verhuisfirma Bandsma Bultje. En tien jaar later nam Oscar Renken, die bedrijfsleider was bij deze firma, het bedrijf van zijn baas over. Beiden handhaafden de vertrouwde naam, die al sinds mensenheugenis de vrachtauto's siert.

Piet de Jong liet bij zijn afscheid een bloeiend bedrijf achter. Ter gelegenheid van de overdracht werd deze foto gemaakt met van links naar rechts Tim Eelkema, Pieter Alkema (neef van Joke) en Stofferde Jong (broer van Piet)

Nico Attema

Drukkerij Hekkema verhuist naar de Boslaan

Na de zomervakantie verhuist drukkerij Hekkema, op de hoek van de Frankrijkerlaan – Boslaan, naar de Boslaan nr 11, het voormalig pand van verhuisbedrijf Piet de Jong. Het karakteristieke pand uit het jaar 1884 zal worden afgebroken om plaats te maken voor woningen.

1904. Het pakhuis voor wijn en gedestilleerde dranken van Fa.Heeringa en Van Weerden
(foto uit collectie Van Hoogen)

Het pakhuis met vrijstaande schuur (rechts op de foto) werd gebouwd in 1884 . Hier had Gossewinus Heeringa samen met zijn zwager Fridzer van Weerden een handel in wijn en gedestilleerde dranken. Gossewinus Heeringa woonde

tegenover het pakhuis in huize Vredelust, op de plek van modehuis Raad (zie artikel in vorige periodiek).

Tot ca. 1935 is het pand als wijnpakhuis in gebruik geweest, daarna is het in 1936 verbouwd tot woning naar een ontwerp van architect Klaas Siekman.

Advertentie Leeuwarder Courant 9 jan 1884.

HEERINGA & v. WEERDEN, in Wijnen etc. TE ZUIDHORN,

leveren PUNCH à L'ARAC	per 3 fl. à f	1.13
	10	1.10
PUNCH à RUM no. 1	3	1.10
	1	1.07 1/2
	2	1.05
	2	1.02 1/2

Nemen alles wat door hen wordt geleverd, en niet voldoet, onvoorwaardelijk terug, en verleen bij eenige kwantiteit aan SLIJTERS behoorlijk **rabat**.

Ook werd er naast de bestaande schuur en nieuwe schuur gebouwd. Beide schuren deden dienst als werkplaats.

Van 1944 – 1968 werd het pand gebruikt door garagehouder Drenth. Hij verbouwde de woning, liet een slaapkamer bouwen op de zolderverdieping en verving de kozijnen van de woning. Ook bouwde hij een garage met bovenwoning aan de Boslaan 1, direct achter de bestaande woning.

In 1968 nam de gemeente Zuidhorn het pand in gebruik en verbouwde de woning tot werkplaats voor de Dienst Gemeentewerken en garage voor de brandweerauto.

In 1974 verhuisde drukkerij Hekkema van de Molenstraat naar het pand aan de Frankrijkerlaan en vertrekt nu, na 38 jaar, naar het nieuwe onderkomen aan de Boslaan. Het pand zal worden gesloopt en voordat er nieuwbouw komt, zal de eerst de grond worden gesaneerd.

2012 Het huidige pand van drukkerij Hekkema,, dat nu zal worden gesloopt.

Vergelijken we het huidige gebouw met het oude, dan zijn de verschillen duidelijk te zien zoals de gevelindeling, het gevelmateriaal en de karakteristieke trapgevel. Alleen de bouwvorm herinnert nog aan het oude pakhuis van 1884 en de plek aan de kop van de Jellemaweg. En zo verdwijnt er weer een stukje bouwhistorie.

Op zoek naar voorwerpen uit de Hanckemaborg

De naam Hanckemaborg is afgeleid van een familienaam die omstreeks 1445 in de streek Westerkwartier voorkomt. Rond die tijd was Tyasse Hannekema kerkvoogd in Zuidhorn en is waarschijnlijk de bouwer en naamgever. Het was toen echter nog geen borg maar een heerd. Dit is het oude woord voor een boerderij in het Gronings. De eerste bewoners waren naamgever van de heerd. Bij nieuwe bewoners werd de naam van de heerd niet gewijzigd.

De nieuw gebouwde boerderij kreeg dus de naam Hannekemaheerd. Pas later wordt de uniforme familienaam Hanckema gebruikt. Door vererving, via Hille Hantkema, komt 1565 de heerd in bezit van de familie Broersema. In 1628 wordt het gebouw door de toenmalige eigenaar Pabe Broersma voor het eerst als borg omschreven. Dus ergens tussen 1565 en 1628 moet de heerd verbouwd of de borg opnieuw opgebouwd zijn naast de bestaande boerderij. Wat er toen precies werd gedaan is niet meer te achterhalen.

Bij een vanaf 1670 vier keer herhaalde gerechtelijke verkoping wordt uiteindelijk in 1675 Derk Jacob Clant van Juckema onder Zeerijp eigenaar van de Hanckemaborg. In de vijf tussenliggende jaren stond hij leeg en werd de borg in juli 1672 gebruikt door de Munsterse troepen als uitvalsbasis van hun rooftochten in het Westerkwartier. Derk Clant en zijn vele nazaten brachten de borg tot bloei. Hij werd meermaals in- en uitwendig opgeluisterd en aangepast aan de behoeften van de tijd. Het was een zeer rijk versierde borg, die in het water stond, midden in een prachtig aangelegd park met een poortgebouw. In een opstel van Jacob Vinhuizen uit Middelstum in de "Groningsche Volksalmanak" voor het jaar 1924 wordt de borg en omgeving uitvoerig en uitbundig omschreven. Vinhuizen baseerde zijn verhaal op herinneringen van drie dochters van Maurits Clant Bindervoet, die er in hun kinderjaren hadden gewoond. Toen de borg bouwvallig en te duur in onderhoud werd verhuisde in 1876 hun vader, de laatste "Clant", samen met zijn vrouw en acht kinderen naar Haarlem. 25 jan 1877 wordt via een advertentie in de Provinciaal Groninger Courant de borg op afbraak te koop aangeboden en is daarna gesloopt.

Veel van de rijke inventaris werd bij de verhuizing door de familie Bindervoet meegenomen. Wat overbleef, zoals bv de haardschouwen, werd verkocht samen met de overige afbraakmaterialen. De weduwe van schilder H.W. Mesdag, ook een verwoed antiek verzamelaar, heeft na zijn dood de enorme houten schouw aan het Groninger Museum geschonken. Het schilderij uit deze schouw is via een andere weg bij het museum terechtgekomen.

Groote afbraak , afkomstig van de Burgt Hanckema te ZUIDHORN,

dagelijks uit de hand te koop, als: BINNEN- en BUITENDEUREN, met en zonder kozijns, GROOTE en KLEINE GEZIGTEN, met en zonder paneelblinden, ook eenigen met GESCHILDERD GLAS, ZOLDERS, BALKEN, HOUTEN, WIT-MARMER en NAAMSCH E VLOEREN en PLINTEN, AUTHENTIEKE SCHOORSTEENMANTELS, TWEE GOUDMARMER PILASTERS met de noodige marmerlijsten voor een schoorsteenmantel, eene aanzienlijke partij LOOD, pl. m. 300,000 beste METSELSTEEN, Groninger formaat, eene groote massa ZUIVERE KALKPUIN, DUBBEL KRAANWERK met GOOTSTEEN.

Het museum heeft nog meer voorwerpen uit of onderdelen van de voormalige Hanckemaborg in bezit. Deze worden soms permanent uitgeleend, zoals bv het bovenlicht in het Schathuis dat eerst boven de hoofdingang van de borg zat. Ook de Gemeente Zuidhorn bezit meerdere in- en exterieurdelen en tuinornamenten en leent deze ook uit. Het overgrote deel van de verkochte inventaris en afbraakmaterialen vond echter via andere wegen een herbestemming. Welke delen dat zijn en waar deze zijn hergebruikt is niet bekend.

De Hanckemacommissie van de HKZ tracht voortdurend voorwerpen te achterhalen en te documenteren die iets met de Hanckemaborg te maken hebben gehad, of er onderdeel van hebben uitgemaakt. Weet u iets of kent u mensen die delen bezitten dan horen wij dat graag van u. Het wordt door ons gedocumenteerd en in onze database vastgelegd. Dit kan anoniem als u dat wenst. Het gaat er om te weten waar alles is en hoe het er uit ziet, dus niet om het in ons bezit te krijgen. Uw meldingen graag via mail: secretarishkz@gmail.com of per brief aan : Secretaris HKZ, Klipper 1, 9801MT Zuidhorn onder vermelding van Hanckemaborg.

De weduwe van schilder H.W.Mesdag, die een verwoed antiekverzamelaar was, schonk na de dood van haar man, de enorme houten schouw uit de Hanckemaborg aan het Groninger Museum.
Het schilderij in deze schouw kwam via een andere weg ook bij het museum terecht.

